

Èdè Yorùbá gẹgẹ bí ogún, ọ̀nà ìdánimọ́ tí kò le è parun.

IBRAHIM Wahab Adegbayi Ph. D
Department of Yorùbá Studies,
Tai Solarin University of Education,
Ijebu-ode, Nigeria.
adegbayiwahab@gmail.com080552
15824.

Àṣamọ̀

Èdè ni Olódùmarè fì sààmì èdá àti èyà tí èdá kòòkan jé. Láìsí èdè, kò lè sí èdá, láìsí èdá kò lè sí Àwùjọ. Orìṣìírìṣìì isẹ̀ ni àwọn onímò ti ṣe lóri èdè Yorùbá tí yòò fì máa gbòòrò sí i, tí kò sì ní í parun. Ọ̀nà ìparun ni èdè Yorùbá wà báyii, pèlú ọ̀wọ́ tí àwọn elédè yìí fì mún ún àti àwọn adarí tí a lè pè ní ìjọba àti liana tí wọn ṣàmúlò. Pépà yìí gbìyànjú láti wo ìhà tí àwọn ọ̀mọ Yorùbá kọ sí èdè yìí lóde òní. Ọ̀nà tí wọn n gbà sàmúlò rẹ̀ sákálá láì kà á kún ogún pàtàkì. A ṣe ifòrò-wáni-lẹnu-wò pèlú àwọn èniyàn àwùjọ láti mọ ibi tí èdè Yorùbá n dorikọ báyii. Ó hàn gbangba pé àwọn ọ̀nà pàtàkì tí a lè gbà láti rí i pé, èdè Yorùbá kò parun ni a fì ìdí rẹ̀ múlẹ̀ nínú pépà yìí. A fẹ̀ kí àwọn èniyàn rí i pé èdè kò ju èdè lọ̀ àti pé bí a bá ṣe gbé èdè wa ni àwọn èyà m̀ìràn yòò ṣe bá wa gbé e. Ohun tí a fì ìdí rẹ̀ múlẹ̀ nínú isẹ̀ yìí ni pé, ìjọba gbòdò jé kí èdè abínibí, pàápàá èdè Yorùbá jé ohun tí a gbòdò máa sàmúlò lóòrè-kóòrè, gẹgẹ̀ bí èdè ọ̀fìsì, èdè gbèfẹ̀ àti

àìgbèfẹ̀, èyí tí ó lè mú èdè kí èdè náà wà ní ipò tí èdè Gẹ̀ẹ̀sì, Faransé àti àwọn èdè tí wọn n ló káàkiri àgbáyé.

Abstract

Language is God's gift to humanity, a symbol of identity and culture. Without language, there's no culture, and without culture, there's no community. Various researches have been conducted on the Yoruba language, yet it is still facing extinction. The Yoruba language is at a critical juncture due to the influence of other languages and government policies. This paper aims to examine the attitude of Yoruba people towards their language in contemporary times. The paper highlights the importance of preserving the Yoruba language and culture, emphasizing the need for government support and community engagement to prevent the language extinction. The researcher consulted with

community leaders, elders and members of the society to understand the current state of the Yoruba language. Findings show that there is urgent need to take crucial steps to prevent the language from going into extinction and promote the language and prove to the world that it is not in any way inferior to other languages of the world. The study recommends that the government should prioritize indigenous languages, particularly Yoruba, and make it a language of instructions in all educational institutions in Yoruba states in Nigeria.

ifààrà

Èdè ni ọ̀nà tí a fí n dá èyà kòòkan mò káriayé. Kò sí èyà kan tí a lè máa fònrere rẹ̀ láì ní èdè kan pàtó tí a mòòmó. Àdámó ni èdè, bákan náà a máa n délé ayé jogún rẹ̀ ni, látàrí irú ẹ̀ni tí ó bí ni tàbí ẹ̀ni tí a gba ara rẹ̀ wáyé tí ko fí ọ̀wọ̀ yẹpẹ̀rẹ̀ mú èdè abinibi rẹ̀. Wahab (2016 :14). Bí èdè ẹ̀ n dàgbà náà ni ó n fí idàgbàsókè àwùjọ̀ bẹ̀è hàn, èdè Yorùbá kò fí ojọ̀ kan rẹ̀yìn láti ayé Thomas Bowdich tí ó ẹ̀ atọ̀nà kíkọ̀ èdè náà pèlú àwọn bíi Hannah Kilhan, John Raban, C.A Gollmer, Bishop Àjáyí Crowther tí ó fí de orí Ayọ̀ Bámgbòsé, Awóbùlúyì àti àwọn tí wọn ẹ̀sẹ̀ lórí kíkọ̀ èdè Yorùbá sílẹ̀, pàápàá àkọtọ̀ tí ó

yanranti. Ogun pàtàkì ni èdè jẹ̀ fún elédè àwùjọ̀ kòòkan ogún tí kò gbódò bọ̀ sọ̀nù lówó ẹ̀ni tí ó jogún rẹ̀ ni èdè. Ẹ̀nikẹ̀ni tí ó ba sọ̀ èdè rẹ̀ nù tí sọ̀ orírùn rẹ̀ nù. Tí èdè èyà kan bá paré, èyà náà tí paré niyẹn. Akinjogbòn, (1982: 1).

Oríkì Èdè

Èdè ni ọ̀nà ní oríṣìíríṣìí tí à n gbà bá ara wa sọ̀rọ̀. Adéfàlà (2015) jẹ̀ kí ó di mímò pé èdè lè wáyé ní kíkọ̀ sílẹ̀, síṣọ̀ lẹ̀nu tàbí fífí ara júwe. Nínú gbogbo àwọn wọ̀yíí, èyí tí à n sọ̀ jáde ni ọ̀gá. Ọ̀un ni okun inú tí ó gbé kíkọ̀ sílẹ̀ àti fífí ara júwe jáde. Adéoyè (2006:05) Èdè jẹ̀ ohun kan pàtàkì tí ó yà wá sọ̀tò pèlú àwọn ohun ẹ̀lẹ̀míí yòókù tí Ọ̀lórùn dá. Ó jẹ̀ àbùdá kan pàtàkì tí a fí n mọ̀ èdá adáríhunrun. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé àwọn èdá yòókù ní ọ̀nà igbàbànisọ̀rọ̀ tiwọn, a kò tilẹ̀ lè fí díwọn èdè èniyàn rárá. Àlàyé Vic Web and Kembo Sure (2008:96) gun diẹ̀; wọn pé èdè ní ètò (system). Oyetade (2014:2) ni tirẹ̀, ẹ̀sàlàyé èdè gégé bí ohun-iní tí Èlédáà fún èniyàn gégé bí ohun-èlò fún ibànisọ̀rọ̀. Bákan náà, Ajíbádé (2016:5) ki oríkì èdè gégé bí “ohun èlò fún ibànisọ̀rọ̀”. Ohun tí èyí tùmò sí ni pé ‘èdè’ jẹ̀ àtòpò tàbí àtòjọ̀ àwọn nńkan-kan (bíi iró, ègé iró, ọ̀rò, abbl.) lónà kan gbòògì tó fí jẹ̀ pé àtòjọ̀ wọn fún ni ní

ìtumò tàbí òye ìtumò kan tí a lè lò fún isòrò tàbí gbígbé èrò ọkàn ẹni jáde. Nwogu (2004) jẹrìí sí èyí nígbà tó sọ pé:

“Language is a man’s unique accomplishment. More than anything else, it sets man apart from animal world. It is the basis of all creative thoughts. Without language, there would be no progress, no civilization, no culture. The acquisition of language is of particular importance for the process of humanization and socialization”.(pg. 35)

“Èdè jẹ ohun iní ẹniyàn. Ju gbogbo nńkan miíràn lọ, ó jẹ ohun to ya ẹniyàn sọtò láti ara ayé àwọn ẹranko. Ó jẹ ohun ipílẹ̀ fún èrò àwa ẹ̀dá. Láìsì ẹ̀dè, a kò lè ní ilọsíwájú, kò ní sí ọlájú, kò ní sí àṣà. Èdè kíkọ́ jẹ ohun tó ṣe pàtàkì fún ọ̀nà isòdèèyàn àti ibáṣepọ́”.

Nítorí pé ẹ̀dè jẹ ohun èlò tí àwa ẹ̀dá n fí bá ara wa sòrò, ó jẹ ohun kan gbòógì tí ó mú kí ibára ẹni gbé àti ibáṣepọ́ àwa ẹ̀dá rọ̀rùn ju ti àwọn ohun abẹ̀mí miíràn bí ẹranko, ẹyẹ tàbí kòkòrò.

Trudgill (1974:1) sọ sí èyí nígbà tó ní:

“Language is not simply a means of communicating information. It is also a very important means of

establishing and maintaining relationships with other people”.

“Èdè kì í kàn án ṣe ilànà tí ẹ̀yà ẹ̀niyàn kan n gbà láti fí èrò inú wọn hàn. Ó tún jẹ ọ̀nà pàtàkì láti fidií ibara-ẹni-gbé-pò múlẹ̀ àti láti mú ibára-ẹni-gbé-pò dúró pẹ̀lú àwọn ẹ̀lòmíràn”.

Èdè Yorùbá

Èdè Yorùbá jẹ ọkàn pàtàkì lára àwọn ẹ̀dè, orílẹ̀-ẹ̀dè Nàìjíríà. A rí àwọn tí ó n sọ Yorùbá yíí ní orílẹ̀-ẹ̀dè miíràn ní apá iwò oòrùn Afíríkà àti ní ilẹ̀ aláwò funfun. Ó sòro púpọ́ láti sọ pátó ibi tí orúkọ náà ti sà wá. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ nńkan ni àwọn ọ̀jògbón ti sọ nípa rẹ̀.

Awóniyi (1978) gbàgbó pé orúkọ tí àwọn àjòjì kan ronú láti fún àwọn ẹ̀yà tí ó n sọ ẹ̀dè yíí ni “Akú”. Àwọn miíràn tún gbà pé àwọn Hausa ni ó pilẹ̀ orúkọ tí àwọn ẹ̀yà yíí n jẹ lóníí, nítorí àwọn Hausa yíí ni ó kókó n pè ọkúnrin ti wọn ní “Yáribáwa” tí wọn sì n pe obìnrin wọn ní “Yárábánci”. Àtotónu miíràn ni pé lára ẹ̀dè tí à n pè ni “Niger Congo” ni ẹ̀dè Yorùbá ti jáde wá.

Àwọn ipínlẹ̀ méje ọ̀tọ̀tọ̀ tí wọn n sọ ẹ̀dè Yorùbá. Àwọn ipínlẹ̀ yíí ni Èkó, Ọ̀gùn, Ọ̀yọ́, Ọ̀ṣun, Ońdó, Èkítì àti Kúárà. Àwọn apá kan ní ipínlẹ̀ Edo àti Kogí a máa sọ ẹ̀dè Yorùbá bakan náà. Yàtò sí orílẹ̀-

èdè Nàìjíríà, a tún lè rí èyà Yorùbá ní orílẹ̀-èdè bí ilẹ̀ Olómìnira Benin, Togo, Ghana, Sierra-Leone àti Cote d'voire ní apá iwò oòrùn Afíríkà àti ilẹ̀ àwọn aláwò funfun bí Amérikà, Cuba, Brazil, Haiti àti Trinidad ní a tún rí àwọn tí ó n sọ èdè yìi bakan náà.

Èdè Abíníbí

Èdè abíníbí ni èdè tí èniyàn gbónjú bá tàbí èdè àyíká ọmọdé nígbà tí a bá fẹ̀ kọ ọrò síso. Èyí sì tún wà lówó agbègbè tí irú ọmọ bẹ̀è bá ti bá ara rẹ̀. Ọmọ tí ọbí rẹ̀ jẹ̀ Fúlàní tí wọn wá n gbé ní ilẹ̀ Yorùbá, èdè abíníbí irú ọmọ bẹ̀è yóò jẹ̀ Yorùbá. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé ọpọ̀ àrìyànjìyàn ló wà lórí ohun tí ó yẹ kí èdè abíníbí jẹ̀ àmọ̀ èyí kọ̀ ló jẹ̀ wá lógún nínú isẹ̀ iwádii yìi.

Èdè Yorùbá Àjùmòlò

Èdè Yorùbá àjùmòlò ni olórí-ẹ̀ka-èdè kan tí a yàn láàyò lára gbogbo ẹ̀ka-èdè abé èdè nílá kan. A yàn án láàyò lááárín àwọn ẹ̀ka-èdè yòókù fún àjùmòlò kí agbóyè tí ó já gaara lè wà nínú ètò ibára-ẹ̀ni-gbépò àti ibásepò àwùjọ. Ètò ibásepò àwùjọ lè rọ̀ mọ̀ ètò isẹ̀jọba, ọrò-ajé, ẹ̀kọ̀, imò-èsìn, ohun amúlùúdùn àti idárayá. Ohun tí Trudgill (1974:17) sọ nípa olórí-ẹ̀ka-èdè èdè Gẹ̀ẹ̀sì ni ó dífá fún àwọn olórí-ẹ̀ka-èdè yòókù náà, pàápàá èdè Yorùbá.

Èka-Èdè

Onírúurú àwọn onímò ni wọn ti sisẹ̀ lórí ẹ̀ka-èdè Lára wọn ni Adétúgbò (1967, 1982), Akínkúgbé (1976, 1978), Oyèlárán (1976), Olúmúyíwá (1994) àti Awóbùlúyì (1998) Ohun tí ẹ̀ka-èdè jẹ̀ ni èdè tí ó jẹ̀ itẹ̀wógbà fún àdúgbò tàbí agbègbè kan. Ẹ̀ka-èdè tàbí èdè àdúgbò jẹ̀ èyà èdè nílá. Èyí ni pé èdè nílá kan lè ní èyà méjì tàbí jù bẹ̀è lo, ọ̀kọ̀ọ̀kan èyà èdè nílá yìi ni ẹ̀ka-èdè. Ẹ̀ka-èdè ni ọ̀nà isòrò ní ọ̀nà kan pátò tí ó n fí àwọn nńkan tí ó yàtò hàn nípa bí a ti n pe èdè tàbí isòrò láti agbègbè kan dé òmíràn.

Èdè gégé bí ogún

Ògún ni ohun tí a bá lówó àwọn ẹ̀ni isáájú tàbí tí wọn fí sílẹ̀ fún wa, yálá lówó ẹ̀ni ti a mọ̀ tàbí tí a ò mọ̀. (Àwolalu 1978). Ogún máa n tọ̀wọ̀ ẹ̀nikan bo sọ̀wọ̀ ẹ̀nikeji láti iran kan dé iran ti à ò le e mọ̀ yálá nípa ibi tàbí àjọ̀se. Ogun ni ohun ti wọn fí sílẹ̀ fún ni láti máa fí ẹ̀ se ọ̀sọ̀ gégé bi i ẹ̀dá èniyàn. Ogún ti ko se é fí tàfàlà̀ ni èdè jẹ̀. Ní ti èdè Yorùbá àwọn babanla wa fún wa ní ogún ti àwọn èyà miíràn n wò gégé bí góólù, sùgbón tí àwọn ológún n wo gégé bi i pánda. Ohun ọ̀sọ̀ pàtàkì ni èdè Yorùbá jẹ̀ káriáyé. Ẹ̀ni ti ó bá ní ogún yìi, tí jogún igbéayé iròrùn ni gbogbo ọ̀nà.

Odùduwà tí ó jẹ̀ babańlá àwa Yorùbá ni á gbà pé ó kọ̀kọ̀ sọ̀ èdè Yorùbá, síbẹ̀ gbogbo

òkànlenirinwo irúnmoḷè ni wòn fi ogún yìi sílè fún wa, pàápàá pèlú àwọn ohun àlùmòni bi í ofò, àyájó, àásán ogede àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ ti ó n mú wa jẹ̀ èyà ti kò ṣe é fi ọwọ̀ rọ̀ sẹ̀yìn lágbàáyé. Ogún wa ni èdè Yorùbá ti a wa n sa a fún lóde òní. Ogun yìi gbayi káàkiri débi pé ní orílẹ̀ èdè Amẹ̀ríkà Cuba, Brazil àti ilẹ̀ Jamaní ni wòn ti n kọ̀ ẹ̀kọ̀ láti já ogún yìi gbà lówò àwọn ológun. Ṣé ohun tí a bá ní ki í jóni lójú ni ọ̀rọ̀ èdè Yorùbá jẹ̀ gégé bí ogún àwọn elédè náà.

Èdè Yorùbá gégé bí idánimò

Ọ̀nà pàtàkì tí a fi n da èdá kòòkan mò ni èdè. Tí a bá n pe omọ̀ Yorùbá, èdè wòn ní a fi lè mò wòn yàtò sí àwọn èyà miiran. A kì í mò iyá ọ̀sò ju ọ̀sò lọ ní ọ̀rọ̀ èdè jẹ̀. Èni tí ó bá sí sọ ilé nù (bí èdè) sọ àpò iyá kó. Èni tí kò bá ní èdè idánimò kì í ṣe àlààyè. Èdá gbòdò ni èdè kan pàtàkì ti a fi máa ma tọ̀ka si i láti mò irú èdá tí ó jẹ̀. Èdè ni a fi n mò orírun enikọ̀kan lówùjọ. Tí kò bá sí èdè kò sí èniyàn.

Oríṣiíríṣií àwọn èniyàn pàtàkì pàtàkì ti a lè tọ̀ka sí lówùjọ lónií ni ó jẹ̀ pé èdè Yorùbá ni á fi mò wòn , àwọn bí i Adébáyò Fálétí, Akínwùmí Ìṣòlá, Lánrewájú Adèpòjù, Dúró Adélékè, Yẹmisi Adébòwálé, Fadékẹmi Adágbádá àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Èdè máa n jẹ̀ ki a lè mò ara wa, èdè ni a fi n mò ilú

enikọ̀kan, ó n jẹ̀ kí a mú ihùwàsí, iṣesí, óúnjẹ, ọ̀nà igbe ayé, aṣo wíwò àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ.

ÈDÈ YORÙBÁ : Ògún tí kò lè e parun

Pàtàkì ni èdè jẹ̀ lówùjọ èniyàn. Èdè ni ọ̀nà tí a n gbà fi èrò wa hàn sí àyè gbọ̀ Fajenyọ 2006:39. Ọ̀nà tó èyà kan n gbà bá ara wòn sọ̀rò ni èdè jẹ̀. Ọ̀lórùn fún omọ̀ èniyàn ni èdè láti lè ní idánimò tí ó péye kí wòn má ba à parun. Ní ti èdè Yorùbá, èdè yìi ni a fi n ronú, èyí sì n jẹ̀ kí àwùjọ̀ wòn máa ní ilọ̀síwájú.

Lára ọ̀nà ti èdè Yorùbá kó fi lè parun ni a ti rí lítírésò Yorùbá ti ó n fọ̀nrere igbe ayé àwọn Yorùbá, àṣà àti iṣe wòn àti irú èdá tàbí èyà tí wòn jẹ̀. Ní gbòdòrò, orile-ede Naijiria, kò fi bẹ̀ẹ̀ ní ilọ̀síwájú bá yìi nítorí pé wòn n fi ojú ténbélú àwọn èdè abinibi wòn. Ọ̀jògbón Fagunwa sá ti pe àkíyèsí wa ni nnkan bi ogún ọ̀dún sẹ̀yìn pé ọ̀nà iparun ni ọ̀nà tí a n tò pèlú gbígbé èdè elédè lárugẹ, tí a sì n fi ọwọ̀ rọ̀ èdè wa sẹ̀yìn.

...our state of underdevelopment has remained for so long due largely to use of English and French. We impart knowledge and skills almost exclusively in these foreign languages while the majority of our people, farmers and craftsmen perform their daily tasks in Yorùbá, Hausa, Igbo, Nupe, etc. The

question is: why not help them to improve their social, economic and political activities via the mother tongue? Why Insist on their learning English or french first before modern technology can be introduced to them. In most developing countries, a few towns and cities operate in English, French etc while many rural villages and hamlets operate in the mother tongue... (Fafunwa 1989: vii...)

Ohun tí òjògbón yíí n fònrere ni pé èdè wa ni o yé ká mú ni okúnkún dùn kí idàgbàsókè ò bá a lè wa, èyí n fí hàn pé èdè Yorùbá kò lè é parun, tí a ba lò ó bí ó ẹ̀ ẹ̀ àti bí ó ẹ̀ ẹ̀ yẹ. Lóníí àwọn onímò ti gbìyànjú débi pé èdè yíí kò le e parun mọ. Àwọn òjògbón bí í Kólá Owolabi, ti n fí èdè Yorùbá kó àwọn onílẹ̀ ị̀şe nílá nílá, ní ọ̀nà tí wọn yóò fí máa şişẹ̀ wọn pẹ̀lú lílo èdè Yorùbá gégé bí ọ̀nà ibánisòrò. Àwọn ilé igbimò asofin ni Ìpínlẹ̀ ti n lo èdè Yorùbá láti máa fí ẹ̀ ẹ̀ ị̀jíròrò leè kòòkan, bí i Ìpínlẹ̀ eko ati ògùn.

Àwọn òbí gégé bi i aláta kò ògo èdè Yorùbá sì ọ̀nà ìparun.

Èdè Yorùbá ti a ni kò le e parun, ni a rí pé, àwọn òbí òde òní n fí gbogbo ọ̀nà wa ị̀şubú èdè náà. Wọn

gbàgbé pé, ị̀şubú àti ìparun ara wọn ní wọn n wá. Ní ọ̀pòlọ̀pò ilé, àwọn òbí kì í fẹ̀ kí àwọn ọ̀mọ wọn, ó sọ èdè Yorùbá mọ, wọn a máa jáju mọ wọn, idunnú wọn ní pé ọ̀mọ wọn n sọ èdè èyà míràn, pàápàá èdè iyá Sálí. (English language). “Stop speaking vernacular” ní a dẹ̀ n gbọ̀ ni ilẹ̀ káàkiri. Èyí tí ó ẹ̀ ẹ̀ pé ilé - ị̀wé ni wọn tilẹ̀ máa n sọ ọ̀ tẹ̀lẹ̀ tẹ̀lẹ̀ tẹ̀lẹ̀rì.

Ohun àbùkù gbà á ní o jẹ̀ láti maa ba àwọn ọ̀mọ sọ èdè wa. Èdè wa ni a lè fí ronú, kí á si ni ilòşíwájú tí ó péye. (Owolabi 2002: 2) Kò si bí a ẹ̀ ẹ̀ lè gbọ̀ èdè jú elédè lọ. Ó yẹ kí a şóra, nítorí pé èdè Yorùbá ko le e parun, ẹ̀ni tí kò sọ ọ̀ ni ó lè parun. Àwọn ọ̀pòlọ̀pò èniyàn ni wọn n fí èdè Yorùbá ẹ̀ ẹ̀ olá lóníí.

Èdè Yorùbá : Ọ̀nà Àìparun

Èdè Yorùbá ti di igi àlòyè káriayé kò si le e parun mọ. Àwọn oríşíříří oníşẹ̀ ọ̀nà ni wọn n gbé èdè yíí lárugẹ̀ lójoojúmọ. Àwọn olorin, pàápàá àwọn tí wọn kòrin èèbò ni wọn ti pádà n fí orin Yorùbá n gbayi káriayé. Bí àpẹ̀rẹ̀ Nice, Olamide, Séríkí, àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Àwọn osèré tíatà náà n gbìyànjú tiwọn èyí tí ó fí wá lókàn balẹ̀ pé èdè Yorùbá kò le e parun. Oríşíříří àwọn ònkòwé alatinuda náà ni wọn n gbìyànjú tiwọn.

ÌKÁDÌÍ

Èbè là á bẹ̀ òsìkà ni ọ̀rò nàà dà báyií, ó yé ki a bẹ̀ àwọn òbí pé kí wọn gba àwọn ọ̀mọ wọn láàyè láti máa sọ èdè Yorùbá wọn, kí wọn le máa ronú pèlú làákàyè tí ó péye. Àwọn òbí gan-an ni wọn jogún tí wọn kò sí fẹ́ kí àwọn ọ̀mọ wọn rí ogún jé láti ọ̀dò wọn. Kò sí ohun ti èniyàn ò lè fi èdè Yorùbá dá lóde òní, tí ọ̀mọ kan bá lé fi èdè Yorùbá ronú gégé bi i onímò tàbí oníṣègùn ọ̀yìnbó, onímò sayensi òkìkì rẹ̀ yóò kan káriayé. Àwọn akékòò gbòdò gbìyànjú láti máa sọ èdè Yorùbá kí irònú wa ma bà á kuru pelu ríronú pèlú èdè elédè, tí kì í jé ki a ni idánúró tí ó péye.

Iró lẹ̀ n pa Yorùbá ò le e parun,

atẹ̀wọ̀ la bá là Á mẹnì ó kọ ọ,

Iró lẹ̀ n pa Yorùbá ò le e parun.

Ìwé Ìtókasi

Courtney, K. (1968). *A generative phonology of Yoruba*. Ph.D Thesis. University of California, Los Angelis.

Crystal, D. (Ed.) (1982). *Linguistic controversies: Essays in linguistic theory and practice*. London: Edward Arnold.

Crystal, D. (1992). *A dictionary of linguistics and phonetics*. (3 rd ed.). Oxford: Blackwell.

Crystal, D. (1997). *The Cambridge Encyclopedia of Language (2nd Edition)*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crystal, D. (2003). *A dictionary of linguistics and phonetics* (4 th ed.). USA: Blackwell.

Dickson, R. D. & Dickson, W. M. (1982). *Anatomical and physiological bases of speech*. Boston: College Hill Press.

Dinnsen, D. A. (1976). *Current approaches to phonological theory*. Bloomington: Indiana University Press.

Dogil, G. (1980). Autosegmental phonology in contrastive linguistics, In J. Fisiak (Ed.) *Current Issues in Linguistic Theory*. Vol. 12.

Dumestre, G. (1970). *Atlas linguistique de Cote d'Ivoire*. Abidjan: Institute de Linguistique Appliquee xi, Universite d'Abidjan.

Durand, J. (1986). *Dependency and non-linear phonology*. London: Croom and Helm.

- Durand, J. (1990). *Generative and nonlinear phonology*. New York: Longman.
- Egbokhare, F. (1990). *A phonology of Emai*. Ph.D Dissertation. University of Ibadan.
- Ejele, P. E (1982). *Towards the study of the phonology of Esan*. M A Thesis. University College London.
- Emenanjo, E. N. (1978). *Elements of modern Igbo grammar*. Ibadan: Oxford University Press.
- Erendu, E. D. (1984). *Towards the phonetics and phonology of Ngwa*. B. A. Project Department of Linguistics and Nigerian Languages. University of Nigeria. Nsukka.
- Fabunmi, F. A. (1998). *Tense, aspect and modal systems in Ìjèsà dialect of Yorùbá*. M.A. Thesis, Ile-Ife: Department of Linguistics and African Language, Obafemi Awolowo University.
- Fábùnmi, F. A. (2001). *Notes on tense and aspects in the Ìjèsà dialect of Yoruba: Studies in African Linguistics*, (UCLA, USA), 30, 113-114.
- Fábùnmi, F. A. (2005). “Ìṣesí sílébù olòhùn Òkè Yorùbá nínú Èka-èdè mọ̀fòlì”. *Lààńgbàsà: Jónà Iṣẹ́ Akádá ni Edè Yorùbá*. Nónbà 4, No.55-66.
- Fábùnmi, F. A. (2009). *Ìtupalẹ̀ gírámà Yorùbá mọ̀fòlì (A grammatical analysis of Yorùbá Mọ̀fòlì)*. Cape Town, South Africa: The Centre for Advanced Studies of African Society (CASAS).
- Fábùnmi, F. A. (2010). *Negation and the scope of negation in Yorùbá mọ̀fòlì*. Germany: VDM Verlag Dr. Muller Aktiengesellschaft.
- Fabunmi, F. A. (2012). “Negation in sixteen Yorùbá dialects”. *Open journal of modern linguistics* 2013. Vol.3, No.1, 1-8 Published Online March 2013 in SciRes (<http://www.scirp.org/journal/ojml>)